

dr hab. Robert Bońkowski, prof. UŚ
Instytut Językoznawstwa
Uniwersytet Śląski w Katowicach
robert.bonkowski@us.edu.pl

Katowice, 25.11.2024

Ocena rozprawy doktorskiej

Pana mgra Lecha Cerana nt.

*Język bułgarskich i macedońskich utworów hip-hopowych:
dialektalno-gwarowe i funkcjonalno-stylistyczne zróżnicowanie
tekstów*

napisanej pod opieką naukową dr. hab. Ivana N. Petrova, prof. UŁ,
Łódź 2024, ss. 411.

Z przyjemnością i z wielkim zainteresowaniem przyjąłem do oceny rozprawę doktorską Pana mgra Lecha Cerana. Przedstawiona do oceny dysertacja liczy łącznie 411 ss. wydruku komputerowego. Składa się ze *Wstępu* (s. 5–7), czterech części zasadniczego tekstu 1. – 4. (włączając w ich zakres *Podsumowanie*) (s. 9–361), *Wniosków końcowych* (s. 363–368), *Bibliografii* (s. 369–377), *Dyskografii* (s. 379–385), *Streszczenia* w języku polskim (s. 387), angielskim (*Summary* – s. 388), bułgarskim (*Резюме* – s. 389) i macedońskim (*Резюме* – s. 390). Rozprawę dopełnia *Aneks* analizowanego materiału językowego z uwzględnieniem podziału na materiały bułgarskie i materiały macedońskie (s. 391–411).

We *Wstępie* Doktorant motywuje wybór tematu, wskazuje na przedmiot, cele oraz zadania badawcze. Badania nad językiem hip-hopu jako zjawiskiem kulturowym i społecznym zyskują na znaczeniu również w krajach bałkańskich. W związku z tym, jak trafnie zauważa Autor, Jego rozprawa koncentruje się na porównaniu językowym bułgarskiej i macedońskiej sceny hip-hopowej, co w moim przekonaniu jest ze wszech miar pożądane. Celem, jak pisze Autor, jest identyfikacja charakterystycznych cech leksykalnych, fonetycznych i po części morfologicznych oraz analiza ich dystrybucji w różnych ośrodkach miejskich Macedonii Północnej i Bułgarii. Doktorant zaznacza przy tym, iż jego badania skupiają się na niestandardowych zjawiskach językowych, które są szczególnie istotne dla ekspresji artystycznej w hip-hopie. Dodaje również, iż Jego analiza ogranicza się do tych aspektów języka, które są bezpośrednio związane z różnicami między poszczególnymi regionami i stylami muzycznymi oraz, że, z uwagi na specyfikę materiału źródłowego, aspekty

składniowe nie były przedmiotem szczegółowej analizy. Doktorant, słusznie stwierdza, iż Jego pracę nie należy interpretować jako wkładu w trwającą dyskusję na temat statusu języków bułgarskiego i macedońskiego. Dla Niego celem jest przedstawienie obiektywnego opisu zjawisk językowych występujących w analizowanym przez Niego materiale językowym. Dalsza część *Wstępu* dotyczy krótkiego opisu poszczególnych rozdziałów dysertacji oraz podziękowań istotnym osobom, które zdaniem Autora, służyły pomocą w jej powstaniu.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Charakterystyka systemów języka bułgarskiego i języka macedońskiego* (s.9–38) Doktorant w sposób rzetelny i, co ważne obiektywny syntezuje poglądy przedstawicieli slawistyki polskiej, bułgarskiej, macedońskiej oraz innych, dotyczących genezy i charakterystyki dwóch istotnych dla dysertacji języków południowosłowiańskich: bułgarskiego i macedońskiego. W swojej analizie adekwatnie skupia się na cechach wyróżniających te języki na tle pozostałych języków słowiańskich oraz na czynnikach determinujących ich status jako odrębnych standardów literackich, pomimo ścisłego pokrewieństwa. W związku z tym w rozdziale tym słusznie podjął się kompleksowej analizy języków bułgarskiego i macedońskiego, która w sposób rzetelny i prawidłowy objęła: 1/ Genezę i rozmieszczenie, czyli dokładne omówienie procesu powstania oraz obszarów geograficznych, na których używane są współcześnie języki bułgarski i macedoński; 2/ Ich pozycję w grupie języków południowosłowiańskich (poprawnie zaprezentował cechy charakterystyczne, które klasyfikują oba języki jako przedstawicieli rodziny języków południowosłowiańskich; 3/ Zjawiska bałkańskie – w tym wypadku – analizę specyficznych cech leksykalnych i gramatycznych, które są wynikiem oddziaływania języków bałkańskich na bułgarski i macedoński; 4/ Różnice między standardami literackimi – Doktorant w sposób doskonały dokonał porównania wybranych istotnych aspektów w dziedzinie fonetyki i fonologii, morfologii i składni języków bułgarskiego i macedońskiego w ich standardowych odmianach oraz 5/ Zróżnicowanie dialektalne języków bułgarskiego i macedońskiego – scharakteryzował główne podziały dialektalne w Bułgarii i Macedonii, ze szczególnym uwzględnieniem ich specyfiki.

W rozdziale drugim zatytułowanym *Materiał źródłowy* (s. 39–62) Autor trafnie i poprawnie charakteryzuje uwzględnione w analizie badań utwory hip-hopowe jako specyficzną formę wypowiedzi artystycznej, które zdaniem Autora wymuszają wykorzystanie odpowiednich odmian języka standardowego. W związku z tym mgr Ceran słusznie i zarazem szczegółowo analizuje w tym miejscu różne definicje dotyczące stylów funkcjonalnych języka (artystyczny, potoczny), a także slangu/żargonu. Natomiast samą podstawę rozdziału stanowi przedstawiony wspomniany korpus tekstowy składający się z 246 utworów reprezentujących

osiem ośrodków miejskich (cztery w Bułgarii i cztery w Macedonii Północnej). Również w tej części dysertacji Autor precyzyjnie prezentuje etapy prac z materiałem źródłowym – łącznie cztery etapy, czyli: 1/ Podział wyekscerpowanego materiału źródłowego na reprezentujący poszczególne kraje oraz ośrodki miejskie; 2/ Całościowa i konsekwentna analiza zebranego materiału pod kątem występowania niestandardowych jednostek leksykalnych; 3/ Kompleksowe przygotowanie teoretyczne, umożliwiające przeprowadzenie szczegółowych analiz fonetycznych oraz 4/ Konfrontacja transkrypcji utworów z *wzorcowymi modelami gwar.* W moim przekonaniu zabiegi te pozwoliły Doktorantowi nadać późniejszej analizie uporządkowaną, poprawną formę.

Kolejne dwa rozdziały rozprawy posiadają charakter analityczny.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Zróźnicowanie leksykalne* (s. 63–158) mgr Ceran poprawnie i z dokładną precyzją przeprowadził szczegółową analizę zróźnicowania leksykalnego, skupiając się na siedemdziesięciu sześciu jednostkach leksykalnych o najwyższej częstotliwości występowania w całym materiale źródłowym oraz znacznym potencjale analitycznym. Przynależność tych jednostek do poszczególnych odmian językowych (żargonowej, potocznej, wulgarnej, dialektalnej) została przez Doktoranta poprawnie określona i zweryfikowana na podstawie obszernego zbioru opracowań leksykograficznych. Umożliwiło to Autorowi poprawną konkluzję sprowadzającą się do stwierdzenia, iż analiza przeprowadzona na zbiorze najpopularniejszych substandardowych jednostek leksykalnych wykazała wysoką zgodność z wynikami badań przedstawionymi w literaturze przedmiotu oraz w opracowaniach leksykograficznych. Ze względu na utrwaloną formę utworów można przyjąć, że świadome wykorzystanie przez artystów hip-hopowych jednostek niezgodnych ze standardową normą językową nie jest efektem spontaniczności, lecz świadomym zabiegiem stylistycznym. W związku z tym Doktorant poprawnie konkluduje, iż wykorzystanie leksyki potocznej w tekstach muzycznych może zatem służyć oddaniu specyfiki języka codziennego i wywołaniu u odbiorcy określonych reakcji emocjonalnych (s. 151).

W najobszerniejszym z rozdziałów rozprawy – czwartym [*Zróźnicowanie fonetyczne* (s. 159–361)] mgr Ceran przedstawia wyniki autorskiej analizy zróźnicowania fonetycznego przeprowadzonej na materiale źródłowym. Dla celów badań opracował On specjalny system transkrypcji fonetycznej, oparty na alfabecie sławistycznym H. Wróbla, dostosowany do specyfiki dialektów i gwar bułgarskiego i macedońskiego. W oparciu o prace Stojko Stojkova, Jordana Iwanowa i Bożidara Vidoeskiego stworzył autorskie *wzorcowe modele gwarowe*, uwzględniające charakterystyczne cechy fonetyczne i morfologiczne poszczególnych regionów. Dzięki temu zabiegowi poprawnie i z doskonałym wyczuciem fonetyczno-

fonologicznym Doktorant przeprowadził poprawną metodologicznie szczegółową i porównawczą analizę tekstów pochodzących z miejskich ośrodków bułgarskich i macedońskich.

We *Wnioskach końcowych* rozprawy (s. 363–368) Doktorant słusznie zauważa, iż przeprowadzone badania wskazują na obecność zróżnicowania funkcjonalno-stylistycznego oraz gwarowo-dialektalnego w analizowanym korpusie tekstów, jednakże różnice te nie są jednoznaczne i wyraźne (s. 363). Wyniki badań pozwoliły Mu zidentyfikować pewne tendencje, które, jak sam konkluduje, wymagają dalszych potwierdzeń na podstawie szerszego materiału empirycznego.

Uważam, że cel, jaki sobie obrał Pan mgr Lech Cyran we *Wstępie* został w pełni wypełniony. Z powodzeniem zanalizował on bowiem problem bułgarskiego i macedońskiego języka utworów hip-hopowych tak pod kątem leksykalnym, jak i fonetyczno-fonologicznym. Z zachowaniem należytej staranności Doktorant niezwykle rzetelnie, wnikliwie, a przede wszystkim obiektywnie przedstawił istotną dla tematyki pracy złożoną problematykę dotyczącą języka bułgarskiego i macedońskiego i ich powiązań historyczno-politycznych oraz obiektywnego podziału dialektów w Bułgarii i w Macedonii Północnej, które, w zależności od perspektywy geograficzno-politycznej mogą się różnić. Podobnie poprawnie przeprowadzona przez Doktoranta analiza językowa utworów hip-hopowych świadczy o Jego doskonałej znajomości południowoślowiańskich niuansów fonetyczno-fonologicznych, leksykologicznych i dialektalnych co, w powiązaniu z doskonałą znajomością literatury przedmiotu przez Doktoranta, jest niezaprzeczalnym walorem rozprawy. Walorem tym są także streszczenia w czterech językach oraz załączony *Aneks* z podziałem na materiały bułgarskie (s. 391–402) i materiały macedońskie (s. 403–411), które pomagają w całościowym oglądzie zanalizowanego przez mgra Cerana materiału językowego.

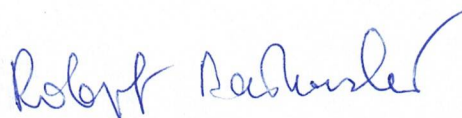
Rozprawa napisana jest poprawnym językiem naukowym. Autor dołożył wszelkich starań, aby w sposób jasny, ale zarazem i szczegółowy przedstawić całościowe spojrzenie na omawianą problematykę. W pracy zdarzają się jednak nieliczne błędy literowe i pewnego typu nieścisłości. Na przykład na s. 22. widnieje „zborem” zamiast poprawnego „zbiorem”, na s. 61 – „ciągła”, zamiast poprawnego w tym miejscu „ciągłą” itp. We *Wstępie* Autor pisze: „Nieocenioną pomoc okazali się również doktor Petar Lyanguzov z Bułgarskiego Instytutu Kultury przy Ambasadzie Republiki Bułgarii w Warszawie oraz magister Zvonko Dimoski z Macedonii Północnej...” (s. 7). Oprócz zbędnego „się” w tym zdaniu pragnąłbym zwrócić uwagę na zapis imienia drugiej z wymienionych osób. *Zvonko* jest fonetycznie zserbszczonym imieniem macedońskiego imienia *Свонко*. W przeciwieństwie do języka serbskiego,

macedoński, podobnie, jak język polski posiada fonem /ʒ/ (dz), więc może warto by było nie zmieniać fonetycznie oryginalnego imienia macedońskiego mgra Dimoskiego na to zserbszczone i pozostawić w polskiej transkrypcji w oryginale (jako *Dzvonko*, ewentualnie *Dzwonko*). W tym miejscu również rodzi się w moim odczuciu zapytanie związane z niekonsekwencją w zapisie polskim imion i nazwisk bułgarskich i macedońskich. Mianowicie, pierwszej z osób, której w powyższym zdaniu Doktorant składa podziękowanie, wymienia ją (z zachowaniem oryginalnej pisowni w tekście) jako „Petar Lyanguzov” (w bułg. oryginale *Петър Лянгузов*). Tak przedstawiony zapis imienia i nazwiska pana doktora jest transkrypcją na język angielski (zresztą on sam na polskich stronach internetowych tak właśnie to zapisuje). Moje pytanie jednak brzmi: jak się ma ta transkrypcja do innych transkrypcji autorów/działaczy pochodzących z Bułgarii i Macedonii Północnej, czyli osób które Autor przywołuje w dysertacji [zob. np. „Iwan Charałampiew”, „Błaże Ristowski” (s. 9) i wielu innych]? Z kolei na s. 20 Autor pisze m.in.: „Język bułgarski i macedoński (...) należy do tzw. bałkańskiej ligi językowej (...). Systemy te na przestrzeni długotrwałego wzajemnego oddziaływania wytworzyły tzw. „bałkanizmy” (...). To właśnie one w największym stopniu „oddzielają” współczesny język bułgarski i macedoński od reszty Słowiańszczyzny. Wśród tych cech wymienić należy (...) (m.in. – RB.) tworzenie czasu przyszłego za pomocą czasownika posiłkowego o etymologicznym znaczeniu ‘chcieć’”. Pragnę zwrócić uwagę, że współczesne słowiańskie języki standardowe chorwacki, bośniacki, czarnogórski i serbski również tworzą czas przyszły (*Futur prvi/Футур први*) za pomocą tego etymologicznego czasownika pomocniczego (*htjeti/xmemu*), z czego trzy pierwsze nie należą do ligi bałkańskiej, a czwarty – serbski – należy tylko częściowo.

Oczywiście powyższe nieliczne, drobne uwagi nie wpływają na ocenę merytoryczną dysertacji, którą oceniam bardzo wysoko. Przedłożona rozprawa ujmuje rzetelnością poczynionych analiz, przynosząc dzieło dojrzałe. Pracę cechuje wnikliwość analiz, znaczna wiedza teoretyczna pozwala Doktorantowi na swobodne poruszanie się w obszarze badanej problematyki, a wnioski są przekonująco uargumentowane. Z treści przytoczonych poszczególnych części/rozdziałów i załączonej bibliografii widać, iż Autor posiada bardzo dobrze opanowany warsztat metodologiczny. Praca z powodzeniem wpisuje się w badania nie tylko bułgarystyczne i macedonistyczne, ale sławistyczne w ogóle. Z powodzeniem też może służyć do akademickiego kształcenia sławistów.

W związku z tym stwierdzam, że monografia Pana mgra Lecha Cerana *Język bułgarskich i macedońskich utworów hip-hopowych: dialektalno-gwarowe i funkcjonalno-stylistyczne zróżnicowanie tekstów* jest rozprawą interesującą, szczegółowo opracowaną

i udokumentowaną na wystarczającym materiale egzemplifikacyjnym. Sam wybór omawianej tematyki jest trafny metodologicznie i poznawczo inspirujący, a zarazem istotny dla sławistyki. Podejmuje aktualny temat badawczy, jest pozycją wartościową i pomocną w dalszych pracach badawczych. Uważam zatem, że spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Pana mgra Lecha Cerana do dalszych etapów przewodu doktorskiego, a pracę rekomenduję do wyróżnienia i do druku.

dr. hab. Robert Bońkowski, prof. UŚ